

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації самостійної роботи,
проведення практичних занять і виконання
контрольних робіт
із навчальної дисципліни

«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В РЕГІОНІ»

*(для здобувачів вищої освіти 4 курсу усіх форм навчання першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 101 – Екологія)*

Харків
ХНУМГ ім. О.М. Бекетова
2021

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи, проведення практичних занять і виконання контрольних робіт із навчальної дисципліни «Організаційно-економічні аспекти природокористування в регіоні» (для здобувачів вищої освіти 4 курсу усіх форм навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 101 – Екологія) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. Н. О. Телюра. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. 2021. – 36 с.

Укладач: канд. техн. наук, доц. Н. О. Телюра

Рецензент

О. О. Дмитрієва, доктор економічних наук, с.н.с., заступник директора з наукової роботи та маркетингу наукових досліджень Українського науково-дослідного інституту екологічних проблем

Рекомендовано кафедрою інженерної екології міст, протокол № 1 від 28.08.2020.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Навчальна програма.....	6
Змістовий модуль 1.1 Система екологічного управління на рівні країни та регіону.....	8
Змістовий модуль 1.2 Економічні основи обґрунтування природоохоронних програм та заходів.....	15
Змістовий модуль 1.3 Міжнародний досвід в управлінні довкіллям.....	22
Список рекомендованих джерел.....	32

ВСТУП

Досягнення гармонійного поєднання довкілля, суспільства та сталого розвитку вважають необхідною умовою задоволення потреб сучасного покоління без завдання шкоди можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби. Урівноваження трьох основоположних складників сталого розвитку сприяє досягненню його як мети. Соціальні очікування щодо сталого розвитку, прозорості та підзвітності еволюціонували разом з усе більш суворими законодавчими ініціативами, збільшуваним тиском забруднення на довкілля, неефективним використанням ресурсів, неналежним поводженням з відходами, зміною клімату, деградацією екосистем і втратою біорозмаїття.

Активізація участі України у європейських та євроатлантичних процесах, зміцнення співробітництва із стратегічними партнерами, залучення іноземних інвестицій в розвиток нашої держави потребує створення оптимальних умов для формування професійних здібностей фахівців з екології на рівні міжнародних вимог, забезпечення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Суспільство стрімко розвивається, його потреби зростають, та вимагають додаткового використання природних ресурсів. Збільшення технічного навантаження ускладнює екологічну ситуацію і породжує протиріччя між суспільством, економікою та екологією, це вимагає вести облік в екології і раціональному використанні природних ресурсів на різних рівнях. Майбутні фахівці з екології мають бути обізнані у цьому і в залежності від виду виробничого процесу мають вміти розв'язувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням інноваційних підходів та міжнародного і вітчизняного досвіду; демонструвати розуміння основних принципів управління природоохоронними діями та/або екологічними проектами; демонструвати навички оцінювання непередбачуваних екологічних проблем і обдуманого вибору шляхів їх вирішення та брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля із залученням громадськості.

Міждисциплінарні зв'язки визначаються змістом навчальної дисципліни. Вивчення цієї дисципліни безпосередньо спирається на знання з ґрунтознавства, загальної екології, систем і засобів обробки інформації в екології.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

Модуль 1 Організаційно-економічні аспекти природокористування в регіоні

Змістовий модуль 1.1 Система екологічного управління на рівні країни та регіону

Тема 1 Стандартна модель екологічного управління

Системна технологія, системна філософія. Моделі екологічного управління. Основні принципи сучасних моделей екологічного управління. Побудова сучасних моделей екологічного управління, західна модель екологічного управління. Картографічне моделювання в практиці екологічного моніторингу та екологічного управління. Інтеграція екологічної політики в усі сфери суспільного та економічного життя екологічної культури.

Тема 2 Структура теоретико-методологічного підходу на регіональному та рівні держави

Стандартні моделі екологічного управління. Поетапна методологія прийняття рішень. Методологія прийняття рішень. Основні принципи сучасних моделей екологічного управління. Основні принципи сучасних моделей екологічного управління. «Аналіз еко-ефективності» як стандартний інструмент. Практичні моделі впровадження КЕМ і форми інтеграції екологічних аспектів. Схема PDCA.

Тема 3 Стратегія національної політики України на період до 2030р

Приклади екологічної політики держав, екологічної політики держави в регіонах і містах. 18 програм екологічного спрямування. Критичний аналіз. Європейська екологічна політика. Стратегії національної політики України. Стратегія екологічної політики на 2019—2025 роки. Спільна екологічна політика в Європі.

Змістовий модуль 1.2 Економічні основи обґрунтування природоохоронних програм та заходів

Тема 4 Органи загального та спеціального державного управління

Рівні та органи державного управління. Рівень системності організації державного управління в Україні. Державне управління як система, що розвивається. Рівні державного управління. Функції державного екологічного управління. Взаємодія органів державного управління та органів місцевого самоврядування на різних рівнях територіальної організації публічної влади.

Тема 5 Аналіз співвідношення природоохоронних витрат та еколого-економічних збитків

Економічний механізм і еколого-економічні інструменти: принципи формування і механізми дії, форми еколого-економічних інструментів. Капітальні вкладення в раціональне природокористування і охорону природи.

Збитки від порушення природного середовища та їх класифікація. Сутність еколого-економічного збитку. Фактори формування економічного збитку від порушення природного середовища. Економічні збитки від забруднення атмосферного повітря та їх розрахунок. Економічні збитки від забруднення водних об'єктів та методика їх визначення. Економічні збитки від порушення земель та методика розрахунку економічного збитку від забруднення та засмічення земель. Збитки від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та методика їх оцінки.

Тема 6 Ефективність заходів. Соціально-економічні результати. Економічне обґрунтування екологічних програм

Поняття і зміст природоохоронної діяльності. Природоохоронні заходи та їх види. Економічний та соціальний ефекти природоохоронних заходів. Особливості оцінки еколого-економічної ефективності природоохоронних заходів. Вибір інструментарію розрахунку еколого-економічної ефективності. Показники еколого-економічної ефективності: абсолютна економічна ефективність природоохоронних витрат, абсолютна економічна ефективність капіталовкладень у природоохоронну діяльність, порівняльна економічна ефективність. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів, його розрахунки, види, цілі та умови застосування. Врахування факторів часу при проведенні еколого-економічних оцінок ефективності.

Змістовий модуль 1.3 Міжнародний досвід в управлінні довкіллям

Тема 7 Індикатори всесвітньої програми дій на XXI століття

Кількісні та якісні показники рівня реалізації всесвітньої програми дій на XXI століття. Розрахунок значень індикаторів: екологічних, економічних, соціальних. Побудова ієрархічної моделі Т. Сааті з використанням програмного продукту MPriority 1.0.

Тема 8 Міжнародні організації і правові механізми співпраці щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища

Дослідження можливостей, щодо участі наукових закладів і приватного сектора, місцевих груп і громад щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища.

Тема 9 Міжнародна співпраця в царині збалансованого розвитку населених пунктів

Вдосконалення комплексного управління. Участь України у міжнародній екологічній діяльності, детальний огляд, формулювання пропозицій з розширення кола співробітництва.

Змістовий модуль 1.1 Система екологічного управління на рівні країни та регіону

Тема 1 Стандартна модель екологічного управління

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: що, управління характеризується наявністю системи, причинного зв'язку між її елементами, керуючої і керованої підсистем, динамічного характеру системи і керуючого параметру. Структура управління – це упорядкована сукупність взаємопов'язаних управлінських підрозділів і окремих посад, що знаходяться між собою в стійких відносинах, які забезпечують їх функціонування і розвиток як єдиного цілого. На побудову структури управління впливає ряд факторів, різних за своєю природою і видом впливу на структуру. Тому для побудови структури управління є дуже важливим знання факторів, що її формують. Структура управління – це форма розподілу і кооперації управлінської діяльності, в рамках якої відбувається процес управління, направлений на досягнення цілей організації.

Питання для самостійного вивчення

1. Що таке управління?
2. Поняття «статистичні» і «динамічні» риси управління.
3. Предмет теорії управління.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Пов'яжіть терміни з їх визначеннями. Для цього поставте ліворуч від терміна відповідну літеру (табл.1.).

Таблиця 1 – Термінологічний словник

Термін	Визначення
1	2
(1) Мета управління	А. Спосіб здійснення керуючого впливу, чи спосіб реалізації цілей.
(2) Метод управління	Б. Віднесений до майбутнього бажаний стан об'єкта управління і його окремих параметрів. Мета визначає напрямок і характер поведінки об'єкта управління, що здійснюється для досягнення чи збереження цього бажаного стану.
(3) Біосфера	В. Нижня частина атмосфери, вся гідросфера та верхня частина літосфери Землі, що населені живими організмами

Продовження таблиці 1

1	2
(4) Метою управління природокористуванням та охороною навколишнього природного середовища є	Г. Розділ сучасної екології, що вивчає роль людини в довкіллі не як біологічного виду, а як соціальної істоти, а також шляхи оптимізації взаємовідносин людського суспільства з природою. Тісно пов'язана з етнографією і соціологією
(5) Наукові основи управління	Д. Рациональне використання природних ресурсів, контроль за дотриманням вимог екологічного законодавства і екобезпеки, забезпечення проведення ефективних заходів з охорони довкілля тощо
(6) Екологізація	Ж. Система наукових знань, що складає теоретичну базу практики управління

Завдання для практичної роботи

Завдання 2. Умови виконання роботи. Проаналізувати структуру обласних органів Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України за наведеним прикладом.

Рисунок 1 – Функціональна структура управління:
Д – директор; ФН – функціональні начальники; И – виконавці.

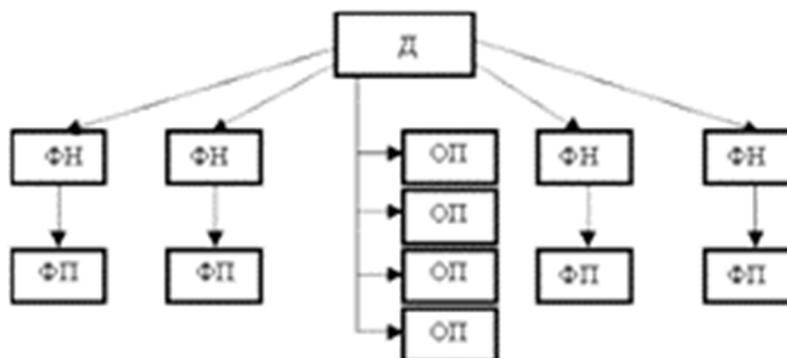

Рисунок 2 – Лінійно-функціональна структура управління:
Д – директор; ФН – функціональні начальники; ФП – функціональні підрозділи; ОП – підрозділи основного виробництва

Теми рефератів

1. Моделі екологічного управління у регіоні (за вибором студента).
2. Картографічне моделювання в практиці екологічного моніторингу та екологічного управління.
3. Екологічна економіка, як сучасне інтегральне бачення.

Рекомендована література: 18, 19, 28, 33, 34, 35, 36.

Тема 2 Структура теоретико-методологічного підходу на регіональному та рівні держави

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: стандартні моделі екологічного управління. Поетапна методологія прийняття рішень. Методологію прийняття рішень. Основні принципи сучасних моделей екологічного управління. Основні принципи сучасних моделей екологічного управління. «Аналіз еко-ефективності» як стандартний інструмент. Практичні моделі впровадження КЕМ і форми інтеграції екологічних аспектів. Схема PDCA.

Питання для самостійного вивчення

1. Що таке моделі екологічного управління?
2. Поняття принципи сучасних моделей екологічного управління.
3. Графічне зображення зв'язку між цілями і засобами їхнього досягнення.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Дослідити закономірності управління як цілого – це насамперед закономірності формування системи управління: її структури, кадрів, технічної бази, методів. Орієнтація будь-якого рівня управління на кінцевий результат вимагає по-новому підходити до методів і технологій визначення цілей, не обмежуватися на минулому досвіді, загальних теоретичних установах, інтуїції та здоровому глузді, а шукати все більш розгорнуті способи визначення цілей, що відповідають як їхній складності, так і їх зростаючій важливості. Таким чином, під методом маємо на увазі спосіб здійснення керуючого впливу, чи спосіб реалізації цілей.

Метод «дерева цілей» – це графічне зображення зв'язку між цілями і засобами їхнього досягнення, побудований за принципом дедуктивної логіки і з застосуванням деяких евристичних процедур. «Дерево цілей» дозволяє представити повну картину взаємозв'язків майбутніх подій аж до одержання конкретних задач і одержати інформацію про їхню порівняну важливість. Воно забезпечує роботу з доведення цілей до безпосередніх виконавців шляхом відповідності між організаційною структурою колективу і структурою цілей.

Завдання для практичної роботи

Завдання 2. Умови виконання роботи. «Дерево цілей» складається з: генеральної мети, підцілей I рівня, підцілей II рівня тощо. Досягнення головної мети здійснюється шляхом досягнення підцілей I рівня, досягнення підцілей I рівня – за рахунок підцілей II рівня та ін. Цілі нижчого рівня є засобом досягнення цілей більш високого рівня. Цілі, для реалізації яких не потрібно додаткових ув'язувань «мети-засобу», називаються задачами. У задачі досягається максимальна конкретизація параметрів досягнення мети: термін, кількісне вираження очікуваного результату тощо. Рішення задачі – комплекс заходів, тобто ресурсів і дій, за допомогою яких забезпечується досягнення потрібної мети. Побудова «дерева цілей» включає: класифікацію, декомпозицію і ранжирування. При класифікації ціль вищого рівня розбивається на 7–9 галузей, що вирішують різні задачі. При декомпозиції варто зменшувати самостійність підцілей, тобто прагнути вибирати таке їх співвідношення, для досягнення якого існують незалежні один від одного засоби, а також критерії оцінки цих підцілей. Об'єднання підцілей однієї галузі дерева означає досягнення мети більш високого рівня, тобто кон'юнктивності. Найчастіше при визначенні цілей здійснюється така помилка: деталізація цілей досягає таких масштабів, що ціль перетворюється на засіб. Одна з важливих умов декомпозиції: цілі одного рівня не мають бути послідовними етапами роботи. Критерії (правила) декомпозиції: – за напрямками діяльності; – за структурою об'єкта; – за кінцевим продуктом; – за підвищенням якості виробів; – за розмаїтістю асортименту тощо.

Глибина декомпозиції повинна задовольняти вимозі кон'юнктивності, тобто підцілі мають бути незалежними, самостійними (не входять до складу один одного), – як правило, не більше 4–5 рівнів. У протилежному разі цілі стають настільки тісно взаємозалежними, що незалежне існування кожної з них просто неможливо. Крім того, надмірне дроблення цілей ускладнює розподіл функцій між виконавцями.

Теми рефератів

1. Стандартна модель екологічного управління регіонального рівня (за вибором студента).
2. Нормативна методологія прийняття рішень.
3. Програмні продукти прийняття рішень.

Рекомендована література: 6, 9, 12, 18, 19, 28, 33, 34, 35, 36.

Тема 3 Стратегія національної політики України на період до 2030 р

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: приклади екологічної політики держав, екологічної політики держави в регіонах і містах. 18 програм екологічного спрямування. Критичний аналіз. Європейська екологічна політика. Стратегії національної політики України. Стратегія екологічної політики на 2019–2025 роки. Спільна екологічна політика в Європі. Механізми реалізації політики збалансованого розвитку.

Питання для самостійного вивчення

1. Чинна модель економічного розвитку України
2. Бачення України – 2030 та цілі економічного розвитку.
3. Механізми реалізації політики збалансованого розвитку.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Дослідити Доктрину «Україна 2030» (далі – Доктрина) яка є представленням науково обґрунтованої системи принципів, соціально-економічних і політичних механізмів збалансованого розвитку людини та суспільства в Україні. Визначити глобальні ризики найближчого десятиліття.

Глобальні ризики найближчого десятиліття експертами Всесвітнього економічного форуму оцінено за ступенем імовірності та за ступенем впливу на світове співтовариство і згруповано наступним чином (див. рис. 3).

Інтегральні ризики для України ідентифіковано в контексті глобальних ризиків:

1. Неєфективність державного управління.
2. Критичні показники боргового навантаження (борговий зашморг).
3. Недоступність фінансових ресурсів через кредитний механізм.
4. Критичні масштаби й темпи втрати людського капіталу.

Вплив інтегральних ризиків за умови відсутності реагування на них і розробки превентивних заходів матиме безпрецедентні масштаби й руйнівний характер для національної економіки.

Рисунок 3 – Глобальні ризики найближчого десятиліття [3]

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Умови виконання роботи. Дослідивши прогнози розвитку на середньострокову та довгострокову перспективи надані Всесвітнім економічним форумом у Давосі щодо України, проаналізуйте три сценарії розвитку подій, визначте негативні та позитивні ознаки (рис. 4).

Рисунок 4 – Стратегічні сценарії майбутнього економіки України у візії Всесвітнього економічного форуму [32]

Теми рефератів

1. Сценарії розвитку України у середньостроковому (2020–2025 рр.) і довгостроковому (2020–2030 рр.) часових горизонтах.
2. Характерні риси розвитку глобальної економіки та глобалізації на сучасному її етапі.
3. Глобальні мегатренди за методикою KPMG.

Рекомендована література: 1–30, 32.

Змістовий модуль 1.2 Економічні основи обґрунтування природоохоронних програм та заходів

Тема 4 Органи загального та спеціального державного управління

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: рівні та органи державного управління. Рівень системності організації державного управління в Україні. Державне управління як система, що розвивається. Рівні державного управління. Функції державного екологічного управління. Взаємодія органів державного управління та органів місцевого самоврядування на різних рівнях територіальної організації публічної влади.

Питання для самостійного вивчення

1. Поняття функції державного управління в сфері екології.
2. Просторово-територіальний устрій об'єктів природи.
3. Перелік спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони навколишнього природного середовища (ОНПС) та використання природних ресурсів, до компетенції яких віднесена функція контролю.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Дослідити державну систему екологічного управління. Загальні положення. Функції та ієрархію державної системи екологічного управління. Органи загального та спеціального державного управління. Спеціальні функції державного екологічного управління. Систему корпоративного екологічного управління. Систему місцевого екологічного управління. Адміністративні системи місцевого екологічного управління. На основі проведеного аналізу, визначити напрями удосконалення та оптимізації комунікації між органами різних рівнів управління.

Завдання для практичної роботи

Завдання 1. Умови виконання роботи. Визначити та описати напрями і форми взаємодії органів загального та спеціального державного управління в Україні. Головне завдання побудови успішної майбутньої України в контексті розгортання глобальних мегатрендів і відповідно до цілей збалансованого розвитку полягає у створенні надійної економічної системи, функціонування якої забезпечуватиме високі рівні національної безпеки й буде спрямоване на зміцнення конкурентоспроможності країни у глобалізованому світі через досягнення високої якості життя кожного громадянина. Усе це об'єктивізує якісні зміни на рівні влади. Вплив дев'яти глобальних мегатрендів на майбутнє

України має розглядатися насамперед у двох вимірах: «Що повинна змінити влада?» та «Як повинна змінюватися влада?».

1. Стратегічні підходи: Довгострокове планування на основі системного моніторингу, накопичення даних, регулярних досліджень, використання сценарного підходу для прогнозування на довгострокову перспективу. Вплив на поведінкові уявлення – формування культури виробництва, споживання, розподілу й обміну відповідно до універсальних цінностей. Контроль за отриманими результатами та показниками. Готовність до оперативного застосування технологічних досягнень.

2. Регуляторні механізми щодо: стандартизації процесів виробництва; забезпечення справедливого розподілу національного багатства; раціонального споживання води, харчів, енергії та палива; узгодженості пріоритетів державної політики з дисфункціями ринкового механізму.

3. Спрямування інфраструктурних змін на досягнення цілей: посилення міжнародної інтеграції; підвищення рівня інтеграції між різними сферами політики; зміцнення місцевого самоуправління; об'єднання зусиль для конструктивної співпраці з громадянами, місцевим управлінням, приватним сектором.

Узгодження відповідей на всі запитання та досягнення консенсусу між усіма сторонами процесу є предметом нового суспільного договору як механізму № 1 збалансованого розвитку для України.

Теми рефератів

1. Сильні сторони національної економіки та її конкурентоспроможність.
2. Каталізатори інноваційного стрибка України: пріоритети та технології.
3. Параметри майбутньої національної економіки.

Рекомендована література: 32–36.

Тема 5 Аналіз співвідношення природоохоронних витрат та еколого-економічних збитків

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: економічний механізм і еколого-економічні інструменти: принципи формування і механізми дії, форми еколого-економічних інструментів. Капітальні вкладення в раціональне природокористування і охорону природи. Збитки від порушення природного середовища та їх класифікація. Сутність еколого-економічного збитку. Фактори формування економічного збитку від порушення природного середовища. Економічні збитки від забруднення атмосферного повітря та їх розрахунок. Економічні збитки від забруднення водних об'єктів та методика їх визначення. Економічні збитки від порушення земель та методика розрахунку економічного

збитку від забруднення та засмічення земель. Збитки від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та методика їх оцінки.

Питання для самостійного вивчення

1. Економічний механізм і еколого-економічні інструменти.
2. Форми еколого-економічних інструментів.
3. Ринкові механізми регулювання природокористування.
4. Фінансування природоохоронної діяльності в Україні.

Виконання практичних завдань

Завдання 1. Підрахувати суму податку за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, якщо обсяг скиду завислих речовин 500 кг, нафтопродуктів 200 кг, нітратів 120 кг. Скиди здійснювалися у водойми озер Полісся. Ставки податку у відповідності до Податкового кодексу України.

Завдання 2. Розподілити до природоохоронних фондів держави зібрані кошти у сумі 1200000 грн, що надійшли до місцевого бюджету за забруднення навколишнього природного середовища за поточний рік (Державний фонд охорони навколишнього природного середовища, обласний фонд охорони навколишнього природного середовища, місцевий фонд охорони навколишнього природного середовища). Визначити загальну суму відрахування до природоохоронних фондів.

Питання для самостійного вивчення

1. Ознаки класифікації природних ресурсів.
2. Типи економічних інструментів.
3. Види платежів за ресурсами.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Підрахувати суму податку за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, якщо обсяг скиду завислих речовин 650 кг, нафтопродуктів 300 кг, нітратів 220 кг. Скиди здійснювалися у водойми озер полісся. Ставки податку у відповідності до Податкового кодексу України.

Завдання 2. Розподілити до природоохоронних фондів держави зібрані кошти у сумі 900000 грн, що надійшли до місцевого бюджету за забруднення навколишнього природного середовища за поточний рік (Державний фонд охорони навколишнього природного середовища, обласний фонд охорони навколишнього природного середовища, місцевий фонд охорони навколишнього природного середовища). Визначити загальну суму відрахування до природоохоронних фондів.

Завдання 3. Схематично зобразити характерні риси різних еколого-економічних інструментів та можливі сфери їх використання.

Теми рефератів

1. Економічний механізм природокористування.
2. Інструменти фінансово-економічного регулювання природокористування в умовах поглиблення інституціональних трансформацій.
3. Механізми екологічного управління природокористуванням в сучасних умовах.

Рекомендована література: 26–36.

Тема 6 Ефективність заходів. Соціально-економічні результати. Економічне обґрунтування екологічних програм

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: поняття і зміст природоохоронної діяльності. Природоохоронні заходи та їх види. Економічний та соціальний ефекти природоохоронних заходів. Особливості оцінки еколого-економічної ефективності природоохоронних заходів. Вибір інструментарію розрахунку еколого-економічної ефективності. Показники еколого-економічної ефективності: абсолютна економічна ефективність природоохоронних витрат, абсолютна економічна ефективність капіталовкладень у природоохоронну діяльність, порівняльна економічна ефективність. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів, його розрахунки, види, цілі та умови застосування. Врахування факторів часу при проведенні еколого-економічних оцінок ефективності.

Питання для самостійного вивчення

1. Інституційно-правові засади розробки екологічних програм.
2. Методологія та методики обґрунтування необхідності розробки екологічної програми.
3. Місце екологічного планування та програмування в системі спеціальних еколого-управлінських функцій.

Виконання практичних завдань

Завдання 1. 1) проаналізувати нормативну базу, що регламентує суспільні відносини в галузі екологічного планування та програмування; 2) розглянути види екологічних програм і специфіку їх розробки; 3) ознайомитись із порядком обґрунтування необхідності розроблення екологічних програм; 4) довести не випадковий, закономірний характер погіршення екологічної ситуації; 5) знайти в міжнародному, національному та місцевому природоохоронному законодавстві положення, що свідчать на користь пріоритетності розв'язання досліджуваної екологічної проблеми.

Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», екологічні програми розробляються для проведення ефективної й

цілеспрямованої організації й координації природоохоронних заходів. Екологічні програми можуть фінансуватись за рахунок коштів загального або спеціального фондів бюджету.

Спеціальний фонд – фонд охорони навколишнього природного середовища – наповнюється за рахунок збору, який підприємства сплачують за забруднення довкілля, і може витратитись виключно на підтримку природоохоронної діяльності. Залежно від того, коштами бюджету якого рівня фінансується екологічна програма, вона може бути державною або регіональною. Державна програма може бути спрямована й на розв'язання проблеми конкретного регіону – у випадку, коли та становить загальнодержавне значення й не може бути врегульована коштами місцевого бюджету. Правове поле розробки державних цільових екологічних програм окреслено Законом України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV, а також «Порядок розроблення та виконання державних цільових програм», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 106. Процедура розробки та зміст регіональних цільових екологічних програм визначає «Порядок розроблення регіональних цільових програм, фінансування, моніторингу та звітності про їх виконання». Щодо програм, які фінансуються коштами фондів охорони навколишнього природного середовища, то спеціальних нормативних актів з питань їх розробки наразі не існує; регламентації підлягає тільки розподіл коштів цих фондів. За таких умов поширеною є практика застосування до будь-яких екологічних програм формальних вимог до цільових екологічних програм, що є не завжди виправданим і подеколи створює правові колізії. Обґрунтування доцільності й необхідності розробки екологічної програми є одним із ключових завдань, які стоять перед ініціатором.

Доведення значущості проблеми, що підлягає вирішенню, має спиратись на знаходження: 1) фактів статистично закономірного погіршення відповідних показників; 2) законодавчо прописаних пріоритетів, яким відповідає запланована програма.

1. Ознайомтесь із нормативно-правовими актами, що регламентують порядок розробки цільових екологічних програм державного та регіонального рівня.

2. З'ясуйте, чим відрізняються між собою норми розробки державних і регіональних цільових екологічних програм та заповніть таблицю (таблиця 2).

3. Знайдіть у вітчизняному законодавстві приклади екологічних програм різних типів і рівнів, і заповніть таблицю (таблиця 3).

Таблиця 2 – Порівняльний аналіз норм розробки державних і регіональних цільових екологічних програм

Норма	Державні цільові екологічні програми	Регіональні цільові екологічні програми
Ініціатор розробки		
Замовник розробки		
Виконавець розробки		
Затверджував концепцію програми		
Тип документу, в якому ухвалюється концепція програми (закон, постанова, рішення, тощо)		
Затверджував проект програми		
Тип документу, в якому ухвалюється проект програми (закон, постанова, рішення, тощо)		
Рівень бюджету		

Таблиця 3 – Класифікація екологічних програм та їх приклади

Норма	Фонд бюджету	
	загальний	спеціальний
державний		
місцевий		

Запитання для самостійної роботи

1. Хто і навіщо готує обґрунтування необхідності розробки екологічної програми?

2. Чи можна стверджувати про відсутність закономірної зміни певного показника за умови перекриття довірчих інтервалів його двох вибірок?

3. Які документи місцевого рівня, що визначають пріоритетні напрями природоохоронної діяльності, Вам відомі?

4. У яких випадках окремі стадії розробки екологічної програми можуть бути пропущені?

5. Чи можливі випадки існування затвердженої концепції державної цільової екологічної програми й відсутності ухваленої програми? А навпаки?

6. Коли є правомірними такі норми розробки регіональних цільових екологічних програм, які відсутні в аналогічній процедурі для програм національного рівня?

Теми рефератів

1. Відмінності між нормами, закріпленими в документах аналогічного змісту, проте різного рівня.

2. Порядок планування та фінансування природоохоронних заходів з Обласного фонду охорони навколишнього природного середовища.

3. Нормативно-правові акти, що визначають статус Державного і Обласного фондів охорони навколишнього природного середовища, а також регламентують процедури розподілу коштів з них.

Рекомендована література: 25–36.

Змістовий модуль 1.3 Міжнародний досвід в управлінні довкіллям

Тема 7 Індикатори всесвітньої програми дій на XXI століття

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: кількісні та якісні показники рівня реалізації всесвітньої програми дій на XXI століття. Розрахунок значень індикаторів: екологічних, економічних, соціальних. Побудова ієрархічної моделі Т. Сааті з використанням програмного продукту MPriority 1.0.

Питання для самостійного вивчення

1. Загальна характеристика різних видів ієрархій.
2. Домінантна ієрархія, особливості її побудови.
3. Принцип дискримінації і порівняльних суджень.
4. Оцінка узгодженості суджень.

Виконання практичних завдань

Завдання 1. Основою програмно-аналітичного методу є метод аналізу ієрархії (MAI), розроблений відомим американським математиком Томасом Сааті. Згідно з цим методом вибір пріоритетних рішень здійснюється за допомогою парних порівнянь.

За допомогою цього методу можна порівняти відносну важливість будь-яких кількісно невизначених факторів.

Основною перевагою цього методу є те, що він є безрозмірним і не виникає проблем при приведенні до однакових одиниць виміру.

Досвід показав, що при проведенні парних порівнянь, в основному, ставляться запитання: «Який з елементів є важливішим? Який найвірогідніший? Який з них найпривабливіший?».

MAI є систематичною процедурою ієрархічного представлення елементів, що визначають суть будь-якої проблеми. Існує кілька видів ієрархій:

- домінантні – схожі на перевернуте дерево;
- холархії – з оберненим зв'язком;
- модулярні – від простого до складного.

Призначення метод аналізу ієрархій (MAI) – це підтримка прийняття багатоцільових багатокритеріальних рішень при виборі одного з множини об'єктів (варіантів рішень, стратегій тощо).

Метод аналізу ієрархій Т. Сааті проводиться за наступною схемою:

– структурування проблеми вибору у вигляді ієрархії або мережі; цей етап MAI потребує дискусій, у результаті яких вибираються множини цілей (чинників), критеріїв та альтернативних рішень (стратегій). Вибрані множини повинні відображати весь діапазон переваг і сприйняття учасників (експертів),

при цьому не є обов'язковою їх згода щодо всіх компонентів проблеми. Вирішальною є їх згода відносно вершини проблеми.

– установка пріоритетів критеріїв та оцінка кожної з альтернатив за критеріями; найпоширенішим (з погляду практичного використання) є метод попарних порівнянь, згідно з яким будується множина матриць попарних порівнянь. Для цього в ієрархії виокремлюють елементи двох типів: елементи-«батьки» та елементи-«нащадки».

Методом попарного порівняння альтернатив не завжди можна ефективно скористатись в деяких практичних ситуаціях:

– експерту можуть запропонувати для аналізу понад дев'ять альтернатив. У такому випадку побудова однорідних матриць попарних порівнянь ускладнюється. Це пов'язано з фізичними обмеженнями інтелекту людини;

– альтернативи можуть надходити до експерта для порівняння не одночасно, а через певні проміжки часу. В цій ситуації неможливо попарно порівняти об'єкти.

– обчислюються коефіцієнти важливості для елементів кожного рівня. При цьому перевіряється узгодженість суджень;

– підраховується комбінований ваговий коефіцієнт і визначається найкраща альтернатива.

МАІ базується на принципах. Принцип ідентичності та декомпозиції передбачає структурування проблеми у вигляді ієрархії, що є першим етапом використання МАІ.

Побудова ієрархії починається з накреслення відносно складної проблеми дослідження. У найпростішому вигляді ієрархія будується, починаючи з вершини, в якій розміщується глобальна (узагальнена інтегрована) ціль, через проміжкові рівні (підцілі, чинники, критерії тощо) до найнижчого рівня, яким зазвичай є перелік альтернативних рішень (стратегій).

Вирішуючи задачу методом аналізу ієрархій, необхідно провести структурування проблеми у вигляді ієрархії (рис. 5).

Ієрархія будується з вершини, що є метою з точки зору управління.

На рівні, підпорядкованому вершині, розташовуються критерії, від яких залежать подальші рівні. На найнижчому рівні знаходиться перелік альтернатив або варіантів рішення.

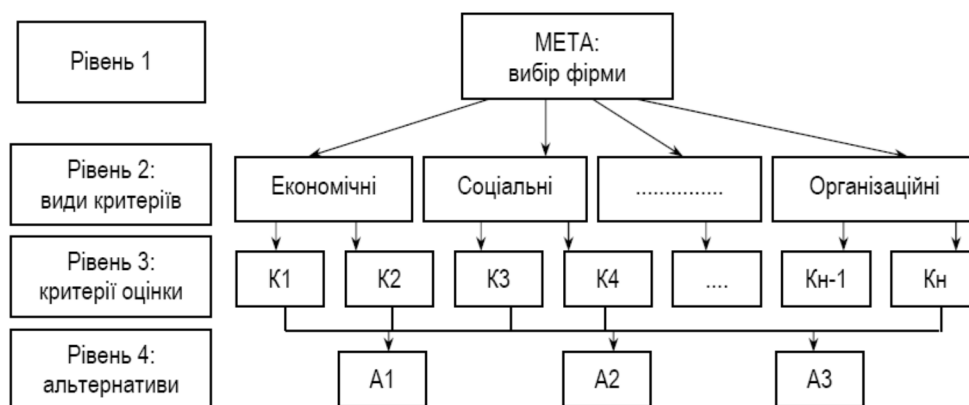

Рисунок 5 – Зображення проблеми у вигляді ієрархії

У МАІ кожен елемент заданого рівня функціонує як критерій для всіх елементів нижнього рівня. Елементи нижнього рівня порівняні попарно щодо елементів попереднього рівня. Для аналізу «вартість – ефективність» необхідно побудувати дві ієрархії: одну для витрат, іншу для вигод з одними і тими ж альтернативами на нижньому рівні.

Програмна система підтримки прийняття оптимальних рішень MPRIORITY 1.0

Діалогова система «MPRIORITY 1.0» (My Priority) призначена для підтримки прийняття рішень у різних сферах людської діяльності. «MPRIORITY 1.0» може стати незамінним помічником для керівників фірм, підрозділів, лабораторій, усім, хто прагне або змушений за родом своєї діяльності приймати обґрунтовані раціональні рішення.

Програмна система базується на зарекомендував себе на практиці Метод Аналізу Ієрархій (МАІ). Основне призначення методу – рішення слабоструктурованих задач прийняття рішень.

В основі МАІ лежать використовуються людиною в процесі пізнання декомпозиція і синтез, за допомогою яких створюється структура задачі прийняття рішення (ПР) – ієрархія. У вершині ієрархії в МАІ розташовується основна мета, далі, на рівень нижче – підцілі, і, нарешті, на самому нижньому рівні – альтернативи, серед яких проводиться вибір або ранжування. Для процесу парного зважування експертом елементів ієрархії в МАІ використовується інтуїтивно обґрунтована якісна шкала.

Систему «MPRIORITY 1.0» від своїх аналогів відрізняє діалоговий інтерфейс, адаптований під особливості МАІ і сприйняття користувача. Програма містить діалогові засоби, що дозволяють отримувати найбільш повну інформацію про проведені попарних порівняннях і усувати можливі неузгодженості в матриці попарних порівнянь.

Використання присутнього в програмній системі механізму шаблонів шаблон – готова ієрархія для однієї з задач прийняття рішень), дозволяє користувачеві адаптувати програмну систему під сферу своєї діяльності.

Завдання 2. Застосувавши МАІ, який дозволяє структурувати проблему вибору у вигляді ієрархії або мережі. Базуючись на методі аналізу ієрархії, який враховує здатність людини (експерта) порівнювати пари об'єктів (критеріїв), які не дуже відрізняються між собою, за шкалою, наведеною в таблиця 4, виконайте порівняння (у відповідності до варіанта)

Таблиця 4 – Шкала для попарного порівняння елементів ієрархії, що належать до одного рівня [37]

Ступінь важливості	Визначення
1	Рівна важливість
3	Помірна перевага одного над іншим
5	Значна перевага
7	Сильна перевага
9	Безумовна (абсолютна) перевага
2, 4, 6, 8	Проміжні значення між двома сусідніми судженнями
Обернені величини (1; 1/2; 1/3; 1/4; 1/5; 1/6; 1/7; 1/8; 1/9)	Якщо при порівнянні однієї альтернативи з іншою отримано одне з вищевказаних чисел (наприклад 5), то при порівнянні другої альтернативи з першою одержимо обернену величину (тобто 1/5)

Ієрархія будується з вершини (мети), через проміжні рівні-критерії до самого нижнього рівня, який в загальному випадку є набором альтернатив. Результатом застосування методу є обґрунтування виявлення відносного ступеня т.т.о інтенсивності взаємодії елементів в ієрархії та виявлення пріоритетної альтернативи серед інших.

Розробіть графічне представлення ієрархічної структури, що безпосередньо впливають на адекватність оцінки визначення вагових коефіцієнтів.

Якщо при порівнянні однієї альтернативи з іншою отримано одне з вищевказаних чисел (наприклад 5), то при порівнянні другої альтернативи з першою одержимо обернену величину (тобто 1/5).

Експерту послідовно пропонують порівняти можливі пари критеріїв, при цьому задають питання типу: «Чи існує зв'язок між даним критеріями»? якщо відповідь «Так» то відповідно задається питання «Наскільки один критерій має більшу перевагу над іншим відповідно до мети»?

Відповідно будуємо матрицю порівнянь, для чого порівнюємо альтернативу зі строки з альтернативою зі стовбцю за кожним з критеріїв. Матриці попарних порівнянь складаємо за допомогою програмного продукту MPriority 1.0. Один з можливих варіантів результатів парних порівнянь наведено в таблиця 5

Таблиця 5 – Матриця парних суджень елементів 2-го рівня по відношенню до головної мети

	Штатна ситуація	Аварія каналізація	Аварія ПСВ	Пріоритет
Штатна ситуація	1	2	4	0,5841
Аварія каналізація	1/2	1	1	0,2318
Аварія ПСВ	1/4	1	1	0,184

Відповідно до поставленої мети, з урахування критеріїв різних рівнів визначається альтернатива при заданих параметрах.

Завдання 3. Схематизація моделі збалансованого розвитку України-2030. Реалізація таких завдань для України уможливується за умови переходу до моделі збалансованого розвитку, виходячи з потреб розвитку національної економіки, а саме:

- високотехнологічних виробництв;
- справедливого розподілу;
- збалансованого обміну та споживання;

спираючись на принципи: розумного, збалансованого, всеохопного зростання, через: знання та інновації; ефективне використання ресурсів; стимулювання економіки; використовуючи такі механізми, як: суспільний договір; розумне врядування; мережевізація національної економіки; стимулювання економічної активності; розвиток креативної економіки; ефективна реалізація людського й соціального капіталу; диверсифікація фінансового забезпечення; стійка інвестиційна безпека.

Використовуючи, цю логіку, сценарії розвитку України, запропонованих як українськими, так і міжнародними експертами (сценарій «Збалансований розвиток» за проектом «Форсайт 2016» та сценарій Всесвітнього економічного форуму в Давосі «Початок сприятливого циклу»), розробіть схему моделі збалансованого розвитку України-2030.

Теми рефератів

1. Стратегія «побудови нових стратегічних потужностей через посилення існуючого потенціалу».
2. Суспільний договір (рамкові правила, соціальна відповідальність сторін).
3. Стратегічний сценарій для України «Початок сприятливого циклу».

Рекомендована література: 37, 38.

Тема 8 Міжнародні організації і правові механізми співпраці щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: можливості, щодо участі наукових закладів і приватного сектора, місцевих груп і громад щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища.

Питання для самостійного вивчення

1. Угоди, що стосуються тих чи інших аспектів екологічної проблематики.
2. Стратегія модернізації України.
3. Пріоритети світових центрів науково-технічного розвитку.
4. Горизонти збалансованого розвитку для України.

Виконання практичних завдань

Основними напрямками співробітництва з міжнародними організаціями є:

- охорона біологічного різноманіття;
- охорона транскордонних водотоків і міжнародних озер;
- зміна клімату;
- охорона озонового шару;
- охорона атмосферного повітря;
- поводження з відходами;
- оцінка впливу на довкілля.

ПРООН (UNDP) – орган оперативної діяльності ООН, є найбільшим міжнародним каналом надання багатосторонньої технічної та передінвестиційної допомоги країнам. Діяльність ООН в Україні розпочалась 6 жовтня 1992 року після укладення Угоди між Урядом України та ООН про відкриття Представництва ООН у Києві. 18 червня 1993 року було підписано Угоду між Урядом України та Програмою розвитку ООН (ПРООН), яка регламентує діяльність представництва ПРООН в Україні та обов'язки сторін. Крім того, діяльність ООН в Україні регламентує Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН від 21 листопада 1947 року.

ЮНЕП – Програма ООН з навколишнього середовища створена у 1972 році після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища. ЮНЕП є основним органом ООН у сфері охорони навколишнього середовища, який покликаний забезпечувати керівництво і сприяти співробітництву в інтересах навколишнього середовища шляхом стимулювання діяльності, інформування та надання допомоги з метою покращення якості життя. ЮНЕП визначає політику та координує діяльність з питань навколишнього середовища та відповідає за природоохоронний компонент сталого розвитку.

ЮНІДО – 8 грудня 1995 року між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку укладено Угоду про співробітництво

в сфері промислового розвитку. Означена Угода окреслила рамки, типи членів ЮНІДО (UNIDO) з 1995 року можливого співробітництва, а також визначила пріоритетні сфери співробітництва: залучення іноземних інвестицій у промисловість; захист навколишнього середовища та збереження природних ресурсів; впровадження ресурсозберігаючих технологій; реструктуризацію економіки та розвиток приватного сектора, включаючи приватизацію державних підприємств; передачу технологій, включаючи промислову та технологічну інформацію; розвиток усіх форм промислового бізнесу; розвиток людських ресурсів, включаючи підготовку персоналу для промисловості.

ЮНЕСКО (UNESCO) – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). ЮНЕСКО є міжнародною міжурядовою організацією, спеціалізованою установою ООН. Офіційно існує з 4 листопада 1946 року, коли набрав чинності (після ратифікації двадцятьма країнами) її Статут, підписаний 16 листопада 1945 р. представниками 44 держав на установчій конференції у Лондоні. ЮНЕСКО змінила Міжнародний інститут інтелектуальної співпраці, заснований 9 серпня 1925 р.

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ, англ. Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE), раніше називалася Народою з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ). Її було започатковано як політичний консультативний орган, до якого ввійшли країни Європи, Центральної Азії та Північної Америки. У січні 1995 року вона набула статусу міжнародної організації. Внаслідок розпочатого у 1972 році процесу НБСЄ, у 1975 році було ухвалено Гельсінський Заключний акт. Цей документ охоплює широке коло стандартів міжнародної поведінки та зобов'язань, що регулюють відносини між державами-учасницями, заходів зміцнення довіри між ними, особливо в політично-військовій сфері, поваги до прав людини і основних свобод, а також співпраці в економічній, культурній, технічній та науковій галузях.

НАТО – це міжурядова організація, у якій усі держави-члени повною мірою зберігають суверенність і незалежність. На сучасному етапі зусилля Альянсу спрямовані, передусім, на підтримку міжнародного миру й безпеки, протидію новим викликам і загрозам, гарантування стабільності й добробуту її країн-членів. 4 квітня 1949 року США, Канада, Велика Британія, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Данія, Ісландія, Португалія підписали у Вашингтоні Північноатлантичний договір (через це його часто називають Вашингтонським договором) і таким чином утворили Організацію Північноатлантичного договору (НАТО – North Atlantic Treaty Organisation), яку також називають Північноатлантичним альянсом. Кожна з держав приєдналась до нього добровільно після публічного обговорення і внутрішньої парламентської процедури. У 1952 році до НАТО ввійшли Греція і Туреччина, у 1982 – Іспанія, в 1999 – Польща, Чехія та Угорщина, в 2004 р. – Латвія, Литва, Естонія, Словенія, Болгарія, Румунія і Словаччина, а в 2009 році – Албанія та Хорватія.

ВТО – Світова організація торгівлі (COT) (англ. World Trade Organization, WTO) – це провідна міжнародна економічна організація, членами якої вже є 153 країни, на долю яких припадає близько 96 % обсягів світової торгівлі; її функціями є встановлення правил міжнародної системи торгівлі і вирішення спірних питань між країнами-членами, що підписані під близько 30-ма угодами організації. Після приєднання ряду країн, які зараз є кандидатами на вступ, у рамках COT здійснюватиметься майже весь світовий торговельний оборот товарів та послуг.

ЄБРР – Європейський банк реконструкції та розвитку (Євробанк, ЄБРР) – міжнародний фінансово-кредитний інститут, який надає допомогу країнам від Центральної Європи до Центральної Азії для проведення ринкових реформ, активного інтегрування економік цих країн у міжнародні господарські зв'язки. Створений у 1991 році (штаб-квартира в Лондоні).

ЄІБ – Європейський інвестиційний банк створено відповідно до договору про створення Європейського економічного співтовариства від 25 березня 1957 року, підписаного у Римі країнами-засновниками, серед яких: Бельгія, Данія, Греція, Іспанія, Франція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Велика Британія і Північна Ірландія. Згідно зі Статутом, ЄІБ є юридичною особою, його завдання полягає в наданні кредитів для реалізації інвестиційних проектів, залучаючи необхідні фінансові ресурси на ринку капіталу та використовуючи власні ресурси. ЄІБ надає позики і гарантії для фінансування проектів у пріоритетних секторах економіки.

ЄЕА – Метою Європейської екологічної агенції є забезпечення незалежною інформацією про стан навколишнього середовища. Це основна інформаційна база для тих, хто залучений до розвитку, прийняття, проведення і оцінювання екологічної політики, а також для громадськості. ЄЕА координує Європейську мережу інформації та спостереження за довкіллям (далі – Eionet), метою якої є вироблення індикаторів, надання рекомендацій та інформації в сфері охорони навколишнього природного середовища. ЄЕА збирає й аналізує дані про стан навколишнього природного середовища в країнах-членах ЄС, партнерів ЄС та міжнародних організацій.

ГЕФ – Глобальний Екологічний Фонд – це міжнародна організація, створена в 1991 році в ході підписання резолюції Радою виконавчих директорів Світового банку і відповідними домовленостями між Програмою розвитку ООН (ПРООН) та програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), членами якої є 182 держави, міжнародні інституції, неурядові організації (НУО) і приватні компанії. Дана організація працює заради покращення стану глобального навколишнього середовища шляхом підтримки національних ініціатив зі сталого розвитку. ГЕФ надає гранти для різних типів проектів, починаючи від кількох тисяч до кількох мільйонів доларів. Це повномасштабні проекти, середньорозмірні, програмні підходи і стимулюючі заходи.

Завдання 1. Розробити системні заходи стимулювання розвитку України та її співпраці з міжнародними організаціями. Важливість притоку прямих іноземних інвестицій та очікуваний результат. Описати інвестиційну привабливість країни: синергію напрямів впливу.

Теми рефератів

1. Створення стратегічних потужностей через посилення існуючого потенціалу України.

2. Завдання сучасної державної політики, виконання якого уможливають узгодженість із суспільством та прозорість в ухваленні політичних рішень.

3. Доцільність імплементації в систему державного управління сучасного концепту Good Governance – розумного врядування, на основі якого можливе не лише повне перезавантаження структури й механізмів державного управління.

Рекомендована література: 1–33.

Тема 9 Міжнародна співпраця в царині збалансованого розвитку населених пунктів

Методичні рекомендації

При вивченні теми слід засвоїти: вдосконалення комплексного управління. Участь України у міжнародній екологічній діяльності, детальний огляд, формулювання пропозицій з розширення кола співробітництва.

Питання для самостійного вивчення

1. Напрями вдосконалення комплексного управління.
2. Міжнародна екологічна діяльність України.
3. Екологічна Конституція Землі та її основні концептуальні засади.

Виконання практичних завдань

Завдання 1. Проаналізувавши чинну модель щодо курсу на побудову розумного, стійкого, збалансованого і всеохопного зростання, визначивши системні помилки проголошених стратегій і програм розвитку, з'ясувавши причини відсутності помітних результатів, можна визначити, що попередня застаріла соціально-екологічна, політична та економічна парадигми є ключовим гальмівним чинником, який не дає змоги Україні досягати високих горизонтів розвитку та провокує стрімке падіння до рівня сировинного придатка розвинених країн. Спираючись на дослідження та результати системного аналізу соціально-економічних процесів, проведених провідними експертами та дослідницькими університетами, необхідно визначити перелік головних гальмівних чинників, усунення яких створить передумови для амбітного стрибка України.

Завдання 2. У суттєвому зменшенні впливу цих критичних гальмівних чинників має полягати антикризова програма. Розробіть та опишіть програму першочергових кроків. Завдяки новому для України сценарному підходу запропонуйте модель інноваційного розвитку, яка має стати основним інструментом для подальших розрахунків та деталізацій спеціалізованих програм розвитку України.

Теми рефератів

1. Створення соціальної і територіальної згуртованості.
2. Питання структури економіки майбутнього.
3. Головні завдання сучасної державної політики, виконання яких уможливають узгодженість із суспільством та прозорість в ухваленні політичних рішень.

Рекомендована література: 1–33.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. ESSnet-CULTURE European Statistical System Network on Culture, Фінальний звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/reports/ess-net-report_en.pdf, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
2. G20 Leaders Communique Hangzhou Summit (Встреча глав держав та урядів країн-членів G20 в Ханчжоу), 4–5 septembre 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-16-2967_en.htm, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
3. The Global Risks Report 2017, Звіт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-risks-2017/>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
4. World Development Indicators 2016: Звіт Світового Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
5. Адаптивне та відповідальне публічне управління, Світовий звіт публічного сектору 2015, ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
6. Аналітичні записки Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
7. Антикризова програма спільних дій влади та бізнесу: невідкладні рішення 2015–2016 років, УСПП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uspp.ua/doc/%D0%90%D0%9F.pdf>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
8. Бачення-2050, Проект Всесвітньої ради підприємців зі сталого розвитку (WBCSD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ciba.org.ua/ua/news/61384/61396/?lang=ua>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
9. Відкрийте привабливу для бізнесу Україну, Проект ЕВА за підтримки компанії-члена Асоціації Dragon Capital [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dragon.cap.ua;> <http://eba.com.ua/uk/press-and-media/press-room/indices/investment-attractiveness-index>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
10. Глобальна технологічна Революція 2020 року. Поглиблений аналіз, The European Foresight Monitoring Network [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.efmn.info, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.
11. Доповідь з питань креативної економіки. Розширення можливостей локального розвитку, 2013. Спец. видання ПРООН. (Creative economy report. Widening local development pathways 2013 special edition. UNDP) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssc.undp.org/content/ssc/news/events/>

widening_local_development_pathways.html, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

12. Європа-2020 : Стратегія для розумного, сталого та всеохопного зростання, Європейська Комісія, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.minjust.gov.ua/files/31493, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

13. Звіт з глобальної конкурентоспроможності 2016–2017, The Global Competitiveness Report 2016–2017. World Economic Forum. Geneva, Switzerland, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fdlx.com/business-world/67485-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-2016-shvejcarriya-lider-ukraina-na-85-meste.html>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

14. Звіт КЕА про перспективи креативної індустрії (KEA report on Creative Industries contribution, THE SMART GUIDE TO CREATIVE SPILLOVERS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.keanet.eu/en/ecoculturepage.html>, <http://www.keanet.eu/publications-2/>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

15. Кліматичні зміни в майбутньому 2030 (Climate futures : responses to climate change in 2030), Forum for the Future team [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forumforthefuture.org/sites/default/files/project/downloads/climate-futures.pdf>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

16. Культура та медіа 2030: прогнози культурних політик (Culture & Media 2030, Prospective de politiques culturelles), Міністерство культури та комунікацій Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.culturemedias2030.culture.gouv.fr/>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

17. Лазоренко О. Соціальний капітал : соціальні та професійні мережі в Україні, – Київ : Видавництво «Енергія», 2010

18. Майбутні тренди в технологіях, які набувають стрімкого розвитку 2015, НАТО, лютий 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.act.nato.int/images/stories/events/2012/fc_ipr/technology_trend_survey_v3.pdf, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

19. Майбутня держава 2030, Звіт KPMG [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/future-state-government/Documents/futurestate-2030-v3.pdf>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

20. Модель промислової політики, Комітет з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/IndustryCommittee/posts/477960515707480>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

21. Множина сценаріїв майбутнього. Навігація до 2030, НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.act.nato.int/images/stories/events/2009/mfp/20090503_MFP_finalrep.pdf, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

22. Політика економічного прагматизму, Інститут соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iser.org.ua/> – віддалений доступ (інтернет).

23. Програма модернізації, Федерація Роботодавців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://modernization.fru.org.ua/ua/> – віддалений доступ (інтернет).

24. Публічна політика для громадських організацій, Міжнародний центр перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icps.com.ua/pro-tsentr/pro-mtspd/> – віддалений доступ (інтернет).

25. Світовий інвестиційний звіт 2016, Звіт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1555>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

26. Спільна перспектива світу в 2030 році і надалі : предтечі та драйвери, Стратегічний Форсайт-аналіз, НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends2030-november2012.pdf>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

27. Сценарії для України: реформування інститутів, зміцнення економіки після кризи, Світовий економічний форум, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_ScenariosSeries_Ukraine_Report_2014.pdf, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

28. Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030: Програма ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

29. Україна – програма економічної реформи, УБІ, Фонд Блейзера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.forum-strategy.com/>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

30. Форсайт 2016. Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах / НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», Світовий Центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/10/Foresight-2015.pdf>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

31. Які наступні кроки? Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radakmu.org.ua/>, вільний. (дата звернення: 1.06.2021). – Назва з екрана.

32. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. / [О. Жилінська, О. Мельничук, Л. Антонюк, О. Гуменна, А. Радчук, Я. Столярчук, С. Тарута, Г. Харламова, Н. Чала, О. Шнирков] – Львів : Кальварія, 2017. – 164 с.

33. Організація управління в природоохоронній діяльності : навчально-методичний посібник для проведення контроль-колоквіумів, практичних та самостійних робіт студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних

закладів. / Н. В. Максименко, Р. О. Квартенко, А. С. Александрова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 46 с.

34. Екологічна економіка: методичні рекомендації для практичних занять та самостійної роботи студентів спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітня програма «Облік і аудит» ступеня магістра / А. І. Мілька – Полтава : Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2018. – 36 с.

35. Організація та управління в природоохоронній діяльності. Методичні вказівки для виконання практичних занять для студентів денної і заочної форм навчання напрямку 6.040106 – екологія і охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування (за вимогами кредитно-транспортної системи) Уклад. А. П. Мартиненко, В. Г. Мартиненко – Кіровоград : КНТУ, 2017. – 48 с.

36. Данилишин Б. М. Економіка природокористування : підручник для аспірантів науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів. – Київ: Кондор, 2010. – 464 с.

37. Teliura N. Development of the methodological approach to the selection of technologies for environmentally safe water drainage in populated areas / N. Teliura // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 6(10 (96), – 2018. – P. 55–63.

38. Дмитрієва О. О. Еколого-економічні основи природокористування : навч. посібник / О. О. Дмитрієва, Н. О. Телюра. – Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2017. – 284 с.

Виробничо-практичне видання

Методичні рекомендації
до організації самостійної роботи, проведення практичних занять
і виконання контрольних робіт
із навчальної дисципліни

**«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В РЕГІОНІ»**

*(для здобувачів вищої освіти 4 курсу усіх форм навчання першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 101 – Екологія)*

Укладач **ТЕЛЮРА** Наталія Олександрівна

Відповідальний за випуск *Т. В. Дмитренко*
За авторською редакцією
Комп'ютерне верстання *О. Г. Ткаченко*

План 2021, поз. 145 М

Підп. до друку 07.07.2021. Формат 60 × 84/16.
Електронне видання. Ум. друк арк. 2,1.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.